Anatol CIOBANU

O DEVIERE DE LA NORMA LITERARĂ: "SUPERLATIVUL EXCESIV"

Trebuie să remarc chiar de la început că ne vom referi la unele devieri de la standardul literar, dar atât de răspândite şi atât de utilizate, mai ales în presă, încât foarte mulţi purtători de limbă română nu le mai sesizează ca abateri, ca nişte corpuri eterogene.

Limba, după Aristotel şi Humboldt, nu este *Érgon* (produs), ci *Enérgia* (activitate). Ea este în continuă mişcare, evoluţie, proces care, fireşte, se derulează foarte încet, şi anume acesta conduce la apariţia unor cuvinte noi, structuri sintactice paralele cu cele tradiţionale. Regretatul profesor E.Coşeriu scria: "Nu există *limba* ca *ergon.* Ergonul există numai ca o abstracţie. Adică unde putem găsi *limba*? Unde putem găsi "limba română"? Într-o gramatică şi într-un dicţionar. Adică putem "extrage" limba, pe când *textul* îl avem"(**Lingvistica integrală**, Bucureşti, 1996, p. 66).

Vorbitorul este convins că utilizează mereu aceeaşi limbă şi că el nu face altceva decât să continue tradiţia.

Când adoptă ceva nou, locutorul o face fiindcă aşa "se zice", adică el consideră că asta ţine de limbă deja, că în limbă se zice aşa (**Lingvistica integrală**, op.cit., *Supra,* p. 87).

Avem ferma convingere că toate devierile de la normă (la o anumită perioadă a unei sau altei limbi) apar, mai întâi, în vorbire, căci *Nihil est in lingua, quod non fuerit prius in oratione*.

Şi mai este un lucru foarte important care poate genera schimbări în limbă, apariţia unor structuri noi, antinormă. E vorba de influenţe externe. Prof. E.Coşeriu notează în această ordine de idei: "Limba care nu se schimbă este *limba abstractă*. Nu s-a întâmplat niciodată ca o gramatică să se modifice de la sine sau ca un dicţionar să se îmbogăţească prin propriile puteri. Iar liberă de aşa-numiţii "factori externi" este numai limba abstractă, consemnată în gramatici şi în dicţionare". Şi în continuare: "Cea care se schimbă este *limba reală* în existenţa ei concretă. Dar această limbă nu poate fi izolată de "factorii externi" – adică de tot ceea ce constituie materialitatea, istoricitatea şi libertatea de expresie (a vorbitorilor) care se manifestă numai în vorbire" (**Sincronie, diacronie şi istorie**, Bucureşti, 1997, p.15).

Să ne referim la fapte.

A. În **Gramatica limbii române** (**GLR**), I, (1996, p. 113) se afirmă că există două categorii de adjective care, în mod obişnuit, nu au grade de comparaţie: a) adjectivele care prin originea lor sunt vechi comparative sau superlative: *major, inferior, superior, exterior, ulterior, anterior, ultim, suprem* etc.; b) unele adjective care prin sensul lor nu pot fi, în principiu, supuse comparaţiei: *complet, veşnic, perfect, principal, desăvârşit, popesc, muncitoresc* etc.

B. Prof. Mioara Avram în **Gramatica pentru toţi** (ed. 2, Bucureşti, 1997, p. 127) notează: "Adjectivele care au sens de superlativ nu admit niciodată mărci de superlativ absolut (nu e corect să se spună *foarte excelent, foarte admirabil, foarte splendid* etc.)..."

C. Prof. Dumitru Irimia (în **Gramatica limbii române**, Iaşi, 1997, p. 92) menţionează că în limba română sunt "unele adjective calificative incompatibile cu gradualizarea însuşirii pe care o exprimă: *veşnic, perfect, principal, esenţial, desăvârşit* etc.".

BDD-A20892 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:14:45 UTC)

Aşadar, s-ar părea că situaţia este clară sub aspectul normei; gramaticile citate şi altele la care nu am făcut trimitere ne spun destul de explicit care adjective *pot* şi care *nu pot* fi utilizate la gradul comparativ şi la cel superlativ.

Dar să vedem acum ce demonstrează uzul, vorbirea (parole), şi nu gramatica (limba).

Propunem o clasificare mai puţin obişnuită a faptelor de limbă. Vom analiza întâi materia în baza operei unor cercetători, critici literari, scriitori clasici şi contemporani. Apoi vom descrie situaţia din mass-media, în fond din presa scrisă.

I. *Superlativul în opera unor oameni de ştiinţă, scriitori, critici literari.*

Magnific – adj. În **Dicţionarul Explicativ al Limbii Române** (**DEX**) citim: *măreţ, grandios, superb, minunat;* de un fast ieşit din comun (Cu valoare de superlativ: *foarte frumos, strălucit, desăvârşit* < fr. magnifique).

S-ar părea aşadar că adjectivul în cauză nu poate fi utilizat la superlativ. Şi totuşi uzul ne arată contrariul.

Prof. Ovidiu Drimba în cartea **Pagini despre cultura europeană** (Bucureşti, 1994, p. 83) scrie: "Spania... ţara de *cea mai magnifică* izolare geografică şi spirituală" (p. 83).

De ce îi trebuia cunoscutului critic literar şi de artă Ovidiu Drimba să facă apel la un superlativ cu totul neobişnuit? Din macrocontext aflăm că este vorba de romanul lui Cervantes **Don Quijote**. În opinia profesorului citat acest roman "este o Biblie a iluziei şi a idealului...", iar personajul central trebuie privit ca "un pasionat al izolării". Anume singurătatea "îl face pe Don Quijote să fie mai puternic decât Hamlet" (p. 83). Un astfel de erou, în viziunea profesorului O. Drimba, nici nu a putut să apară decât în Spania – "ţara de *cea mai magnifică* izolare geografică şi spirituală".

[În paranteze fie spus, şi Napoleon s-a născut pe o insulă – Corsica – şi e posibil că izolarea aceasta geografică şi spirituală îl tenta spre cucerirea altor meleaguri europene. Şi a tot înaintat neînfricat, până şi-a găsit tragicul sfârşit pe o altă insulă].

Proeminent – adj. – **Dicţionar de Neologisme** (**DN**) de Florin Marcu şi Constant Maneca (ed. III, Bucureşti, 1978) – defineşte (*despre oameni*): *ieşit din comun prin calităţile sale, excepţional* (< fr. proéminent). **DEX**-ul mai adaugă: *care iese din comun prin valoare, calităţi; remarcabil*).

E parcă de la sine înţeles că adjectivul *proeminent* ar trebui să fie incompatibil "cu gradualizarea" însuşirii. Şi totuşi uzul ne arată altceva. În cartea lui Ioan Raţiu, jurist, publicist şi om politic român, **România de astăzi** (Candor, 1990), citim: "Geniul românesc prin George Enescu, Constantin Brâncuşi şi Eugen Ionescu – ca să-i pomenim pe artiştii *cei mai proeminenţi* – şi-a statornicit prezenţa în patrimoniul universal al ştiinţei şi culturii" (p. 7).

"S-a întâlnit prezidentul cu Agostinho Neto, *cel mai proeminent* dintre liderii mişcării de eliberare din Angola..." (p. 148).

E lesne de observat că autorului, Ioan Raţiu, i s-a părut prea şters, evaporat de ideea de "excepţional" adjectivul *proeminent* referitor la Enescu, Brâncuşi, Ionescu, precum şi la Agostinho Neto şi atunci, ca să amplifice caracterizarea acestora, a plasat adjectivul în cauză la gradul superlativ.

Să mai citäm un exemplu extras dintr-un articol publicistic al unui foarte cunoscut poet basarabean, Ion Hadârcă: "Programul... neglijează *cele mai proeminente* personalităţi care au fertilizat şi fructificat tradiţiile naţionale" (*Literatura şi arta*, 7 ianuarie 1988, p. 7).

Comentariul ar fi acelaşi ca şi în exemplele excerptate din cartea lui Ioan Raţiu (vezi *Supra*).

BDD-A20892 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:14:45 UTC)

Celebru – adj. – *renumit, vestit, ilustru* (**DEX**, p. 160), *renumit, vestit, ilustru* (**DN**, p.196). Poate oare adjectivul *celebru* să se supună graduării?

Dominanta semantică a adjectivului *celebru* nu permite utilizarea acestuia la gradul superlativ. Cu toate acestea, unii autori apelează la asemenea construcţii. Astfel, B.P.Hasdeu, într-o prefaţă semnată la 10 august 1878, scria: "Am supus primele două părţi ale publicaţiunii la aprecierea amicului nostru Hugo Schuchardt, *unul dintre cei mai celebri* lingvişti contimporani" (vezi B.P.Hasdeu. **Cuvente den bătrâni**. I, Bucureşti, 1983, p. 67).

Mai citǎm un exemplu:

"De la Festivalul mondial cineastul ne-a adus distincţia de cinste «Crucea de Sud», râvnită *de cei mai celebri* cineaşti ai lumii. (Andrei Lupan. *Solie în lume – Cultura*, 14 ianuarie 1967, p. 8).

Şi în cazul dat adjectivul ca şi cum îşi pierde sensul primitiv, îmbrăţişându-l pe cel de "cunoscut", "important". Scriitorul nu mai sesizează, în măsura cuvenită, sensul de "ilustru" al adjectivului *celebru*.

Notă: Un exemplu similar din presă: "... manechinele *mai celebre ale lumii* ne împing gândurile către fierbintea vară, dorind să ne seducă pe termen cât mai lung". (*Săptămâna*, 27 ianuarie 1995, p. 8).

Extraordinar – adj. – *care este cu totul deosebit, care iese din comun, neobişnuit, nemaipomenit, formidabil, excepţional*. Despre oameni: *dotaţi cu calităţi deosebite, extraordinare* (**DEX**, p. 361).

E limpede că adjectivul calificativ *extraordinar* este incompatibil cu dorinţa cuiva de a-l plasa pe scara graduală comparativ-superlativ.

Şi totuşi, *usus est tyrannus linguae!*

Istoricul şi criticul literar Alexandru Balaci în *Studiu introductiv* la cartea lui Giovanni Boccaccio. **Decameronul** (vol. I, Bucureşti, 1970) scria: "Boccaccio a înălţat *cea mai extraordinară* triadă literară pe care a cunoscut-o vreun secol" – **Decameronul** (p. 5).

Nu e lipsit de interes să arătăm că în **Dicţionarul de sinonime** (sub red. prof. Gh.Bulgăr, 1972) se dă o serie de echivalente semantice ale adjectivului *extraordinar*, dar nici unul dintre ele nu pare să admită grade ale superlativului. Iată-le: *neobişnuit, nemaipomenit, excepţional, formidabil, deosebit, minunat, impresionant, abracadabrant, epatant*.

Simţul limbii nu ne-ar permite să spunem sau să scriem

Foarte, cel mai → neobişnuit, nemaipomenit, excepţional, formidabil, deosebit, minunat, impresionant, abracadabrant, epatant

Clasic – adj. (despre o lucrare, operă de artă): *care serveşte ca model de perfecţiune, ajuns la perfecţiune* (**DN**, p. 217).

Prof. Ovidiu Drimba e tentat a imprima adjectivului *clasic* sensul de "potrivit, reuşit", adică îl coboară în rang din punct de vedere semantic.

"Să luăm un exemplu *cu totul clasic* pentru spiritul ştiinţific indic" (O. Drimba. **Filozofia lui Blaga**. Bucureşti, 1994, p. 84).

În opinia noastră, un exemplu poate fi potrivit (bun, excelent, clasic, dacă vreţi) sau nepotrivit (nereuşit). *Tertium non datur.* Forţa de intensitate calificativă ce se conţine în adjectivul *clasic* nu are nevoie de trepte de comparaţie.

Masiv – adj. Conţine semul de *impunător, grandios, solid, mare* (vezi **Dicţionarul Limbii Române Literare Contemporane** (**DLRLC**, III, 25)). Dicţionarul Micro Robert **Dictionnaire du Français primordial**, 1984, trimite, explicând adjectivul *massiv,*

BDD-A20892 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:14:45 UTC)

la: *épais* “gros, dense, compact”, *gros* “mare”, *lourd* “greu”, *pesant* “greoi, apăsător” (p. 651).

Cunoscutul savant filolog Dragoş Moldovanu, în minunata-i monografie **Dimitrie Cantemir între Orient şi Occident** (Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1997) scrie: “*Cea mai masivă influenţă orientală* a suferit-o Bizanţul” (p. 61).

Dacă am pune pe primul plan latura cognitivă (şi nu afectivă) a mesajului comunicat, atunci propoziţia ar fi putut suna în felul următor: “O *masivă influenţă* orientală (sau O *influenţă masivă* orientală) a suferit-o Bizanţul”.

Autorul însă a căutat să-l impresioneze pe cititor. În acest scop a comis două “încălcări”: una de topică (a se compara: *influenţă masivă* şi *masivă influenţă*) şi una de sens (a se compara: *o masivă influenţă* şi *cea mai masivă influenţă*).

Modern – adj. – *care aparţine timpurilor apropiate de vorbitor, recent, actual, care este în pas cu progresul actual, care aparţine unei epoci posterioare antichităţii*. De exemplu, *Istoria modernă* este a) (în trecut) de la sfârşitul evului mediu, cuprinsă între 1453 (Căderea Constantinopolului) şi Revoluţia Franceză din 1789; b) (curent) epoca ce se cuprinde între Revoluţia Franceză din 1789-1799 şi sfârşitul primului război mondial, remarcabil pentru noi, românii, şi prin Unirea din 1918. În îmbinări: *Limba modernă* – limbă vie, vorbită efectiv de o populaţie actuală. *Învăţământ modern* – care acordă importanţă, prioritate disciplinelor umaniste. *Modern* mai înseamnă conform cu moda zilei (< fr. moderne, it. moderno).

Din cele descrise mai sus nu reiese că adjectivul *modern* s-ar preta la procesul de gradualizare: *modern > mai modern > foarte modern – cel mai modern.* Cu toate acestea, prof. Gh.Bulgăr scrie pe supracoperta **Micului dicţionar de neologisme** al lui Florin Marcu (Bucureşti, Albatros, 1986): “Micul dicţionar de neologisme reprezintă o contribuţie majoră la cunoaşterea şi cultivarea limbii *în forma cea mai modernă* a lexicului ei”.

Nu ne dăm prea bine seama ce s-ar fi pierdut dacă era scris “... în cunoaşterea şi cultivarea limbii *în forma modernă* a lexicului ei”? Cu atât mai mult cu cât “înregimentarea” cuvântului *modern* în clasa adjectivelor calificative pare oarecum forţată, artificială.

Notă: Apropo de adjectivul *modern*. Presa din Chişinău e pur şi simplu invadată de acest calificativ. Să dăm câteva exemple, fără comentarii:

“În aceste scopuri meschine... au fost folosite *cele mai moderne forme* ale terorismului...” (*Glasul Naţiunii*, nr. 17, aprilie 1997, p. 10).

“Importă că noi intrăm în *istoria cea mai modernă*...” (*Literatura şi arta*, 23 februarie 1995, p. 2).

“...William Cohen, ministrul apărării al S.U.A., ar fi anunţat că ţara sa a cumpărat de la R.Moldova 21 de avioane MIG-29C – *cele mai moderne* aparate de luptă de fabricaţie rusească” (*Mesagerul*, 7 noiembrie 1997, p. 1).

“Kavafis *este cel mai modern* poet al Greciei” (*Ţara*, 14 martie 2002, p. 6).

“La ASEM aulele Universităţii sunt dotate cu *cele mai moderne* mijloace tehnice...” (*Moldova Suverană*, 16 aprilie 2002, p. 2).

Acerb – adj. – *înverşunat, necruţător*; Lazăr Şăineanu mai adaugă: *agresiv* fig. *acustic* (*ton acerb*). Adjectivul dat vine din fr. *acerbe* < lat. *acerbus* (vezi L.Şăineanu, **Dicţionar Universal al Limbii Române**, Chişinău, Litera, 1998, p. 12).

Prozatorul şi poetul basarabean Nicolai Costenco a utilizat adjectivul *acerb* la gradul superlativ, notând: “S-au scurs ani de muncă *foarte acerbă* a scriitorilor moldoveni” (vezi *Glasul Naţiunii*, 1 noiembrie 2001, p. 3).

Pe autor nu-l satisface faptul că adjectivul *acerb* conţine, prin defini-

BDD-A20892 © 2003 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:14:45 UTC)

ţie, ideea de superlativ (de exemplu, muncă acerbă), şi de aceea îi mai adaugă doză de superlativ prin adverbul *foarte* (muncă *foarte acerbă*). În felul acesta s-a obţinut un surplus de accentuare a mesajului.

Splendid – adj. – *foarte frumos, minunat; strălucitor, măreţ* (**DEX**, p. 1010). L. Şăineanu mai precizează: *deplin, desăvârşit, extraordinar*; de exemplu: *succesul ei fu splendid* (**Dicţionarul Universal al Limbii Române**, Chişinău, 1998, p. 900). Dar iată şi o atestare la un autor deosebit: "Romanul **Don Quijote** creează *cea mai splendidă* forţă morală crescută din izolare" (Ovidiu Drimba. **Pagini despre cultura europeană**, Bucureşti, 1994, p. 83).

Credem că mesajul nu ar fi avut de pierdut, dacă ar fi fost exteriorizat în felul următor: "Romanul **Don Quijote** creează *o splendidă* forţă..."

Sublim – este comentat în **DN** ca "un adjectiv aflat la un înalt grad de perfecţiune, de desăvârşire morală sau intelectuală: superb, înălţător; de o perfecţiune, de o frumuseţe neîntrecută" (p. 1032), iar ca s.n. "forma cea mai înaltă a perfecţiunii" (< fr., it. *sublime*, lat. *sublimis* – ridicat). **DEX**-ul mai adaugă: "la cel mai înalt grad de desăvârşire, de frumuseţe: *măreţ, superb, înălţător, minunat*" (p. 1033).

B.P. Hasdeu scria: "...capetele *cele mai sublime* şi totodată *cele mai ştiinţifice* ale omenirii aveau aspiraţiuni înalte" (B.P.Hasdeu. **Articole şi studii**, Bucureşti 1961, p. 206).

Prof. Mioara Avram, tratând despre gradele de comparaţie, aşază adjectivul *sublim* în grupul celor care "au sens superlativ, dar formă de pozitiv" (**Gramatica pentru toţi**, op. cit., *Supra,* p. 126). În ceea ce priveşte al doilea adjectiv din fraza lui Hasdeu avem de observat că acesta, în general, este *relativ,* şi, prin urmare, nu poate fi plasat la grade de comparaţie, după cum s-a procedat în exemplul "*capetele cele mai ştiinţifice*" (vezi *Supra*).

Fiindcă am pornit vorba de adjective ca *ştiinţific, învăţat* la superlativ, vom relata că şi adjectivul *savant* este încadrat uneori în seria aceasta. Poetul Al.Philippide în eseul *Omagiu*, inclus în cartea **Tudor Vianu. Despre stil şi artă literară** (Bucureşti, 1964), nota: "Vianu... punea suflet... şi în studiile *cele mai savante*, consacrate celor mai felurite teme" (p. 6).

Credem că studiile pot fi *savante* (adică de înaltă ţinută ştiinţifică) ori *nesavante* (de popularizare a ştiinţei).

Rarisim – adj. Acad. I. Iordan scria că, după modele latino-italiene, limba oamenilor instruiţi cunoaşte câteva superlative (cu sens absolut) formate altfel decât cere sistemul nostru lingvistic. Este vorba de superlativele în *-isim* care apar (mai ales apăreau) în condiţii speciale (totdeauna de ordin subiectiv, adică stilistic): *importantisim* (spunea Hasdeu), *rarisim* (o rarisimă carte de gramatică), *simplisim*" (I. Iordan. **Limba română contemporană**, Bucureşti, 1956, p. 352).

În **Dicţionarul de neologisme** (op.cit., *Supra*) citim că adjectivul *rarisim* are sensul de "foarte rar" (< it. *rarissimo*, lat. *rarissimus*, p. 903). **DEX**-ul notează la acest adjectiv următoarele: "care se găseşte (sau se întâmplă) *foarte rar, cu totul neobişnuit*" (p. 885).

Avem de-a face, aşadar, cu un superlativ format după modelul latin, cu sufixul *-issimus* şi care nu ar trebui să aibă la noi grade de comparaţie. Cu toate acestea, în romanul lui Cezar Petrescu **Calea Victoriei** (Bucureşti, 1965) întâlnim: "Nelu îşi închipuia capitala ca un fabulos garaj, de unde nu lipseşte nici *o marcă de automobil din cele mai rarisime*" (p. 10).

Scriind în felul acesta, autorul doreşte să ne convingă că automobilele pot fi de marcă *rară, mai rară* şi chiar *foarte rară*, adică automobile *neobişnuite*, *mai neobişnuite* şi *foarte neobişnuite,* aproape *neîntâlnite*. În planul acestui raţionament pe scrii-

BDD-A20892 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:14:45 UTC)

tor nu-l interesează faptul că *rarisim* înseamnă deja "foarte neobişnuit". El (scriitorul) nărăveşte a însoţi adjectivul *rarisim* cu mărci formale-structurale ale superlativului, căci numai astfel, după părerea sa, mesajul transmis va fi cel scontat.

În limba română adjective cu afixul *-issimo* se întâlnesc în câţiva termeni muzicali de origine italiană, cum ar fi: *fortissimo, pianissimo, prestissimo* etc. I. Iordan scrie că în limba română "ele îşi păstrează neschimbat aspectul lor originar şi de aceea nu pot fi considerate drept cuvinte româneşti propriu-zise" (I. Iordan, op. cit., *Supra*, p. 352).

II. *Superlativul în presă:*

E de menţionat că tocmai în mass-media *scrise* (şi nu numai) atestăm cele mai multe cazuri de utilizare *pleonastică a gradelor de comparaţie*, în special a gradului superlativ.

Să trecem la fapte de limbă.

Stringent – adj. – "care se impune neapărat, care nu suferă amânare; imperios, presant: *nevoi stringente* (< it. *stringente*)." **DLRLC**, vol. IV, exemplifică adjectivul în cauză prin "Probleme de *stringentă actualitate*" (p. 264).

Pe ziarişti nu-i interesează faptul că adjectivul *stringent* conţine deja semul de intensitate graduală, echivalent cu ceea ce numim superlativ, şi-l plasează la grade de comparaţie. Câteva exemple: "La 10 octombrie 1917, la Chişinău a avut loc primul Congres al ostaşilor şi ofiţerilor basarabeni, care a discutat *cele mai stringente* probleme…" (*Ţara*, 10 aprilie 1997, p. 2).

"Cea mai stringentă este licenţa de instituţie de alternativă". (*Făclia*, 19 aprilie 1997, p. 4).

"Care sunt *cele mai stringente* probleme ale tineretului în R.Moldova". (*Moldova Suverană*, 8 octombrie 1997, p. 2).

"Problema unităţii forţelor naţionale rămâne *cea mai stringentă* problemă". (*Ţara*, 12 octombrie 1997, p.1).

După cum ne conving exemplele de mai sus, de cele mai multe ori calificativul *stringent* se referă la substantivul *problemă* (stringentă, mai stringentă, cea mai stringentă, foarte stringentă).

Străvechi – adj. După Lazăr Şăineanu sensul de bază al acestui adjectiv este "care datează de foarte multă vreme, care durează de mult timp; foarte vechi, secular" (**DULR**, p. 925). **DLRLC** (vol. IV, p. 256) mai adaugă şi explicaţia "foarte vechi" şi dă un citat din opera lui Mihai Eminescu:

"Pe un deal răsare luna, ca o
vatră de jăratic,
Rumenind *străvechii codri*
şi castelul singuratic".

M. Avram în **Gramatica pentru toţi** explică: "Nu este permisă însoţirea derivatelor cu afixe superlative de mărci ale superlativului relativ sau absolut (*cel mai, foarte* sau diverse adverbe echivalente); de evitat pleonasme ca *foarte străvechi*" (p. 126). În acest caz sunt inutile sau afixul *-stră* sau adverbul *foarte* – scrie M. Avram.

Aceste judicioase opinii nu sunt respectate în practica scrisului. De exemplu: "Ziaristului V. Mucerschi îi aparţine meritul de a fi dovedit că răzeşimea din satul Buteşti e *cu mult mai străveche* decât se afirma mai ieri" (*Moldova Suverană*, 6 mai 2002, p. 6).

E lesne de observat că în exemplul dat trebuia folosit adjectivul *veche* şi numai atunci ar fi fost justificat gradul comparativo-superlativ *cu mult mai veche*.

Notă: Fiindcă e vorba de un cuvânt neaoş, adjectivul *străvechi*, ar fi cazul să amintim că nu este justificată forma de superlativ nici la adjectivul *covârşitor*, pe care Lazăr Şăineanu îl explică în felul următor: "1. *Care covârşeşte, copleşitor; 2. Dominant, extraordinar"* (**DULR**, p. 207). **DEX**-ul

BDD-A20892 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:14:45 UTC)

mai precizează: *prin ext.: foarte mare, dominant, extraordinar* (p. 234).

Aşadar, adjectivul *covârşitor* ar trebui să se utilizeze numai la forma iniţială, adică la gradul pozitiv. Şi totuşi, cunoscutul critic, istoric literar şi romancier Eugen Lovinescu a găsit de cuviinţă să-i dea adjectivului în cauză forma de superlativ. În **Istoria literaturii române contemporane** (Bucureşti, 1937) citim: "N. Iorga reprezintă personalitatea culturală *cea mai covârşitoare* a acestui început de secol XX" (Apud: *Ţara*, 7 iunie 2001, p. 4).

Plenar – adj. Lazăr Şăineanu explică sub nr. 2 (*livr.*) prin "*complet, total, desăvârşit*" (*maestru plenar*) (p. 666).

Nu este lipsit de interes să relevăm că în **DN** de Florin Marcu şi Constant Maneca (citat *Supra*) cuvântul *plenar* (ca adjectiv) se explică numai cu sens de termen politico-administrativ. De exemplu: "(despre şedinţe, adunări) care se ţin cu participarea tuturor membrilor" (p. 836). Şi atât.

DEX-ul, sub nr. 2 (*livr.*) explică adjectivul *plenar,* după cum urmează: "total, întreg, complet; desăvârşit, deplin" (< lat. *plenarius*), p. 806.

"Talentul poetului şi-a găsit *o expresie mai plenară* în poeziile scrise pe front..." (*Moldova Suverană*, 28 iunie 1996, p. 6).

Două remarce se pot face pe marginea acestui exemplu: **prima** – adjectivul *plenar* nu se referă la stilul politico-administrativ şi **a doua** – gradul comparativ de superioritate realizat cu ajutorul adverbului *mai* este aici superfluu.

Vom mai cita câteva exemple, fără comentariile de rigoare:

***Radical**:* "Lucrările trebuie schimbate în *cel mai radical* mod". (*Moldova Suverană*, 20 octombrie 2002).

***Consacrat**:* "Manualele sunt elaborate de *cei mai consacraţi* profesori de la facultate" (*Făclia*, 6 iulie 2002, p. 2).

***Vertiginos**:* "Imaginea primăriei alunecă *tot mai vertiginos* către fundul unei gropi" (*Moldova Suverană*, 17 aprilie 2002, p. 1).

***Notoriu**:* "Vasile Moldovanu lucrează în calitate de specialist în psihoterapie, sexopatologie şi reflexoterapie, devenind unul dintre *cei mai notorii* medici-practicieni din domeniu" (*Viaţa Satului*, 18 ianuarie 1997, p. 7).

***Fundamental**:* "Dicţionarul publicat e una din *cele mai fundamentale* lucrări printre dicţionarele bilingve" (*Glasul Naţiunii*, 5 februarie 1997, p. 3).

***Marcant**: "Cel mai marcant* dintre scriitorii evrei a fost Boris Wexler (Vlăstaru)" (*Moldova literară*, 19 iulie 1995, p. 2).

* * *

În încheiere, câteva consideraţii de ordin general.

I. La explicarea şi analiza formelor de superlativ utilizate la adjectivele "incompatibile cu gradualizarea însuşirii pe care o exprimă" (D. Irimia. **Gramatica limbii române**. op. cit. *Supra,* p. 92) trebuie să ţinem seama de ceea ce numea profesorul E. Coşeriu "libertatea de expresie a vorbitorului" (**Sincronie, diacronie şi istorie**, op. cit., *Supra,* p. 15), care se manifestă, în primul rând, *în vorbirea* cotidiană. Purtătorul limbii tinde să se exprime mai afectiv, mai nuanţat, şi lui i se pare că este prea obişnuit, ordinar, comun să zică, de exemplu, *savant celebru* şi atunci recurge la *foarte celebru, unul dintre cei mai celebri* etc. Acelaşi lucru se întâmplă, după cum am văzut, şi cu: *excelent, ilustru, multilateral, impecabil, sublim.* Vorbitorul doreşte să amplifice cele comunicate, să le evidenţieze pentru a-l impresiona pe interlocutor (ascultător) şi atunci apelează la forme de superlativ improprii, strict vorbind, adjectivelor (calificativelor) în cauză. În asemenea situaţii, din implicită, intrinsecă graduarea se transformă în explicită, analitică. Aşadar, în procesul de contactare verbală se recurge în

BDD-A20892 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:14:45 UTC)

mod voit la forţa expresivităţii, care, în opinia academicianului Ion Coteanu, "este o modalitate existentă a funcţiei de comunicare a limbii" (vezi revista *Limba română,* Bucureşti, 1961, nr. 2, p. 14).

II. Materialul faptic cules din operele unor scriitori şi din presa scrisă ne autorizează să afirmăm că superlativul analizat poate fi denumit *excesiv**, deoarece el redă, pe de o parte, o graduare mai mare decât un superlativ relativ obişnuit şi, pe de altă parte, e lipsit, de obicei, de cel de-al doilea termen, adică se utilizează în mod absolut. Este interesant de menţionat că, deşi la un superlativ de tipul *cei mai celebri artişti,* marca relaţională absentează, totuşi vorbitorul sesizează valoarea endofuncţională a relativului excesiv. Această valoare se manifestă pe treapta de sus ("plafonică") a gradelor de intensitate.

III. Din aceleaşi motive de expresivitate unii vorbitori folosesc şi adjective relative la superlativ:

...cel mai basarabean (*Flux*, nr. 24, 2000);

...cel mai francez (*Săptămîna*, nr. 32, 1998);

...cel mai barbar (*Ţara*, 29 februarie 2002) – forţele cele mai barbare;

...cel mai omenesc (D.Matcovschi);

...cel mai românesc Liceu din Chişinău e "Mircea Eliade" (*Ţara*, 12 ianuarie 1996, p.2);

...cel mai român scriitor e A.Busuioc (*Flux*, nr. 24, 2000);

...cel mai baroc: Peruca este elementul *cel mai baroc* al barocului (Dragoş Moldovanu. **Dimitrie Cantemir între Orient şi Occident**, Bucureşti, 1997, p. 99).

Notă: Chiar şi unele substantive pot "îmbrăca forma de superlativ excesiv":

Bărbat, bărbaţi; cel mai bărbat: "P. Dudnic a fost unul dintre bărbaţii cei mai bărbaţi" (H. Moraru).

Alt exemplu:

"Eşti *cel mai soare* între sori,
Eşti între neamuri *cel mai neam*"
(Gr. Vieru).

IV. Fenomenul de care ne ocupăm nu ţine atât de *limbă*, cât de *vorbire*, iar vorbirea se referă la om, este generată de om. Discursul individului are întotdeauna un caracter pragmatic, iar acesta din urmă nu este altceva decât raportul dintre semnele linguale şi utilizarea lor contextuală şi consituativă. Astfel, în cazul superlativelor de felul *cel mai proeminent, foarte rarisim* etc. apare în limbă ceea ce numea academicianul rus Lev Vl.Şcerba "material negativ" (otriţatel'nyj material). Anume acele fenomene ce ţin de "materialul negativ" ne dau mult de gândit, pentru că ele deseori reflectă nişte tendinţe ale vorbitorilor spre a modifica (fără a-şi da seama) standardele lingvistice, legiferate prin gramatici şi dicţionare de tot felul.

V. Atitudinea lingviştilor faţă de fenomenele de limbă descrise în prezentul articol ar trebui, după părerea noastră, să fie tolerantă, reţinută: să nu ne grăbim a condamna tendinţa de "superlativare" a unor adjective care, prin chiar natura lor lexico-semantică, exprimă o graduare maximă**. Numai timpul şi uzul, care este un învăţător ireproşabil (*Usus est magister optimus*), vor decide soarta superlativului "excesiv", căci, în ultimă instanţă, este vorba de fenomenul numit "dinamica limbii".

---

* Termenul *excesiv* l-am împrumutat de la prof. D. Irimia, din cartea **Gramatica limbii române**, op. cit., *Supra*, p. 91.

** Compară, în acest sens, superlativele atestate în vorbirea spontană românească: *delirant de superb, gigantic de feroce, grotesc de funebre, spectaculos de sumbru* (vezi Elsa Luder. **Procedee de gradaţie lingvistică**. – Iaşi, 1995, p.110, 111, 112).

BDD-A20892 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:14:45 UTC)